

**Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка**

**СПЕЦІАЛЬНА І ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

ТЕЗИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ 15 КОНФЕРЕНЦІЇ

17-18 листопада 2022 року

Кам'янець-Подільський
2022

УДК:376+373-056.2/.3](477.43)(063)

ББК:74. 3+74.202.42я431

С71

Рецензенти:

Світлана КОНОПЛЯСТА – доктор педагогічних наук, професор кафедри логопедії і логопсихології Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова;

Світлана ЯКОВЛЕВА – доктор психологічних наук, професор кафедри спеціальної освіти Херсонського державного університету;

Ірина КУЧИНСЬКА – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Редакційна колегія

О. Белова, кандидат педагогічних наук, доцент; **О. Вержиховська**, кандидат педагогічних наук, доцент; **О. Гаврилов**, кандидат психологічних наук, професор (голова редакційної колегії); **Н. Гаврилова**, кандидат психологічних наук, професор (науковий редактор); **Ю. Галецька**, кандидат педагогічних наук, старший викладач; **О. Глоба** доктор педагогічних наук професор; **О. Константинів**, кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний секретар); **В. Левицький**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Л. Лісова**, кандидат педагогічних наук, старший викладач; **О. Мілевська**, кандидат педагогічних наук, доцент; **І. Рудзевич**, кандидат психологічних наук, доцент; **А. Сімко**, кандидат психологічних наук, доцент; **В. Співак**, кандидат психологічних наук, доцент; **О. Ткач**, кандидат педагогічних наук, старший викладач.

*Друкується за ухвалою Вченої ради
факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол №11 від 22 листопада 2022 року)*

**С71 Спеціальна і інклюзивна освіта: проблеми та перспективи. Тези за матеріалами
15 конференції 17-18 листопада 2022 року / за ред. О. Гаврилова. Кам'янець-
Подільський. Видавець Ковальчук О.В. 2022. 282 с.**

До збірника тез увійшли наукові доробки фахівців, які працюють в галузі спеціальної та інклюзивної освіти. У них висвітлюються теоретичні та практичні напрацювання при організації навчальної, виховної, корекційної і розвивальної, реабілітаційної та абілітаційної роботи з різними групами осіб з особливими освітніми потребами.

Адресується спеціалістам-практикам, здобувачам вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 016 Спеціальна освіта, батькам, всім кому не байдужа доля осіб з особливими освітніми потребами.

УДК:376+373-056.2/.3](477.43)(063)

ББК:74. 3+74.202.42я431

© Автори статей, 2022

ЗМІСТ

Афузова Г.	Допоможи собі сам: практичні рекомендації із збереження психічного здоров'я	9
Бабич Н. Медицька А.	Нові напрями підготовки логопедів в умовах сучасного ринку праці	12
Басюк Д.	Освітній хаб Хмельниччини як інноваційний проєкт у сфері освіти під час війни	17
Беспала Л.	Розвиток дрібної моторики як ефективний засіб розвитку мовлення у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами	22
Бєлова О.	Інтелектуальна функційність мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення	25
Бонгар Н.	Характеристика поняття “комунікація” та “комунікативні навички” в контексті роботи з дітьми дошкільного віку	30
Бродюк В.	Спільна діяльність вчителя-логопеда та вихователів у групі спеціального призначення для дітей з порушеннями мовлення	36
Бугера Ю.	Умови формування описової лексики у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення	40
Ванюшкіна Ю.	Система роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами	43
Вержиховська О.	Соціалізація дітей з порушеннями інтелекту як психолого-педагогічна проблема	46
Гаврилова Н., Подповідна О.	Метод альтернативної комунікації (fc): основи практичної реалізації для формування навички спілкування у дітей з розладами спектру аутизму	49
Гаврилова Я., Ковальчук С.	Специфіка реалізації індивідуального підходу вихователем закладу дошкільної освіти на заняттях з розвитку мовлення	56

Галецька Ю.	Особливості розвитку лексичної та граматичної сторони мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями	60
Гаяш О.	Організація самостійної роботи учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках української мови	64
Глоба О.	Особливості функціонування системи навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовки спеціалістів у програмі міжнародної академічної мобільності	67
Голуб Н.	Напрями та засади формування лінгвістичних знань та уявлень молодших школярів при корекції в них порушень писемного мовлення	71
Гуменюк Ю.	Співпраця з батьками дитини з особливими освітніми потребами	74
Дідик Н.	Формування гендерної культури учнів з порушеннями інтелекту	78
Дмитрієва О.	Ставлення педагогів закладу спеціальної освіти до використання інноваційних технологій у навчанні учнів з інтелектуальними порушеннями	83
Докучина Т.	Особливості горизонтальної мобільності фахівців спеціальної освіти	87
Драбич Т.	Формування фонетичної сторони мовлення у дітей дошкільного віку зі стертою дизартрією	90
Єфименко М.	Можливості “педагогічної пластики” в спеціальній та інклюзивній освіті на прикладі фізичного розвитку дітей з порушеннями моторної сфери	95
Зан О.	Експериментальне дослідження стану сформованості прогностичної діяльності в молодших школярів з інтелектуальними порушеннями	98

Заремба Л.	Особливості використання сучасних педагогічних технологій при вивченні математики учнями з інтелектуальними порушеннями	103
Зелінська-Любченко К.	Логопедичний практикум як важливий освітній компонент підготовки магістрів спеціальності 016 Спеціальна освіта (Логопедія)	109
Кіндрак Т.	Шляхи подолання ситуативної тривожності у дітей з інтелектуальними порушеннями	114
Козинець О., Градусова М.	Розвиток зорово-вербальних функцій у молодших школярів засобами писанкарства	116
Конопляста С.	Синтез логопедії, логопатології та ортодонтії у сучасному освітньому просторі	122
Королько Н., Яремчук І.	Комплексна діагностика мовленнєвого розвитку у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення	125
Косовська А.	Дослідження ціннісно-мотиваційного компоненту готовності майбутніх корекційних педагогів до командної роботи в їх професійній діяльності	129
Костик Л.	Ейдотехнологія у логопедичній роботі з дошкільниками	132
Кравченко А., Кравченко І.	Дихальні вправи як складова комплексної системи подолання заїкання у дітей	136
Курганецький В.	Організація роботи центру корекції, дозвілля і праці в умовах спеціальної школи	141
Левицький В.	Астенія як одна із причин неуспішності дітей у закладі загальної середньої освіти	144
Литв'яков М.	Механізми формування волі у дітей з порушеннями опорно-рухового апарату засобами плавання	147

Ліпленко А., Волчанська Г.	Інноваційні технології навчання української мови дітей з особливими освітніми потребами	151
Лісова Л.	Особливості використання методів розвиваючого навчання у загальноосвітньому просторі та у корекційно-виховному процесі	156
Мала С., Байєр О.	Народження особливої дитини як психологічна криза особистості	160
Машковська Т. Бабич Н.,	Особливості сформованості нейролінгвістичного компонента двомовності у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення	164
Мілевська О.	Комунікативно-поведінкові ситуації як засіб збагачення емотивної лексики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення	169
Мога Н.	Корекція та розвиток функцій сидіння у дітей раннього віку зі спастичними формами рухових порушень	174
Никоненко Н.	Практика підготовки вчителів спеціальної освіти та інклюзивного навчання в Канаді	177
Олійник О.	Корекційно-розвиткова спрямованість використання індивідуального підходу до дітей з особливими освітніми потребами	181
Опалюк О.	Ерготерапія в роботі з людьми з обмеженими можливостями	186
Петренко Н.	Шляхи розвитку дитячого мовлення у групі спеціального призначення для дітей з мовленнєвими порушеннями	191
Погосян А.	Взаємодія вчителя-логопеда та сім'ї у корекційній роботі з дошкільниками, які заїкаються	195
Прядко Л.	Специфіка роботи з батьками дітей, які мають особливі освітні потреби в умовах воєнного стану	199

Ревуцька О., Малуєва Т.	Формування комунікативно-мовленнєвих умінь у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку	202
Савицька Н.	Психосоціальні наслідки дисфагії у осіб післяінсультного стану	207
Сенедяк Т., Бабич Н.	Особливості логопедичного консультування родин дітей раннього віку із груп ризику	211
Серпутько Г.	Стислий огляд загального аналізу сучасних підручників для здобувачів освіти із порушеннями зору шкільного віку	215
Сімко А.	Особливості змісту корекційно-педагогічної роботи з розвитку дрібної моторики руки молодших школярів з особливими освітніми потребами	220
Співак В., Сербалюк Ю.	Особливості соціальної адаптації дітей з інтелектуальними порушеннями	225
Стрельбіцька К.	Використання театральної діяльності у роботи з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами	230
Супрун Д., Супрун М.	Створення мережі приватних навчальних закладів для дітей з розладами аутичного спектру в Україні наприкінці 90-х років ХХ ст.	233
Тарасун В.	Гратися не можна вчитися: де поставити кому?	236
Тільняк В.	Застосування кінезіологічних та логоритмічних вправ як ефективний спосіб оптимізації інтелектуальних процесів і підвищення розумової працездатності дітей з інтелектуальними порушеннями	242
Утьосова О.	Критерії готовності асистента вчителя до роботи з учнями з особливими освітніми потребами	247
Фаренюк Г.	Кінезіологія як засіб розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами	251

Хоміцька Т.	Недорозвиток фонетико-фонематичних процесів у дітей з порушеннями мовлення	255
Хохліна О.	До проблеми психологічної реабілітації осіб з особливими потребами	260
Швалюк Т., Чередніченко Н.	Система роботи над засвоєнням граматичного поняття “іменник” молодшими школярами із тяжкими порушеннями мовлення	264
Шевцов А., Ласточкина О.	Змішана й гібридна форми спеціального та інклюзивного навчання: освітня інновація чи жорстка необхідність?	272
Шевченко Ю.	Особливості розвитку соціалізації дітей із синдромом Дауна	278

Н. БАБИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка
(м. Київ)

Т. МАШКОВСЬКА

магістр кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка
(м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНOSTІ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО КОМПОНЕНТА ДВОМОВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Мовлення є вищим психічним процесом, формою передачі думки та способом комунікації. Розвитку мовленнєвої діяльності передуює опанування рідною мовою в дошкільному віці, що становить підґрунтя подальшого розвитку особистості, засвоєння національних та загальнолюдських цінностей.

Сучасні дослідження науковців у галузі соціології, лінгвістики, психології, педагогіки свідчать про постійне збільшення кількості дітей із двомовністю. Разом із цим стають актуальними питання вивчення не тільки закономірностей мовленнєвого розвитку таких дітей, а й нейролінгвістичного компонента двомовності, зокрема, необхідності дослідження означеної проблематики в дітей із порушеннями мовлення та розроблення методики щодо формування механізмів цього компонента у двомовних дітей дошкільного віку з мовленнєвими дисфункціями.

Метою дослідження в межах означеної проблематики стало визначення стану сформованості нейролінгвістичного компонента двомовності в дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

У науковій літературі неоднозначно трактується вплив двомовності на розвиток мовлення та особистості загалом. Так, А. Богуш, У. Вайнрайх, Є. Верещагін, С. Жаботинська, К. Крутій, А. Супрун, О. Тараненко, зауважують, що поняття двомовності означає володіння людиною двома мовами на рівні їхнього розуміння та вільного спілкування, оволодіння другою мовою сприяє розширенню кругозору, пізнавальному та психічному розвитку.

Закордонні науковці Дж. Берк, Дж. Гібсон, Я. Джи Дай, Н. Катсос, Л. Нейглиз, М. Ульяревич, Д. Фейн, К. Харді досліджуючи двомовних дітей

із різними порушеннями констатують, що вплив двох мов на розвиток дитини є мінімальним або взагалі відсутнім [9; 10].

Дослідники Е. Кейн-Рейнінг Бьорд, Ф. Дженесі, Л. Верховен визначають, що як у двомовних дітей з нормотиповим розвитком, так і в двомовних дітей із порушеннями мовлення є мова, яка превалює більше ніж інша. З'являються докази того, що типологічна схожість мов впливає на розвиток дітей із порушеннями мовлення [8].

Фахівці в галузі логопедії Л. Белякова, О. Дьякова, М. Коток, Ю. Курбангалієва, М. Хаксельберг, А. Харенкова констатують негативні наслідки впливу двомовності на розвиток дитини дошкільного віку та порушене формування механізмів нейролінгвістичного компонента. Дослідники акцентують увагу на не сформованості фонетичної складової та вказують на те, що це може призвести до неповноцінного сприймання двомовними дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення фонем як рідної, так і другої мови [4].

В українській царині представлені дослідження двомовності вивчаються переважно з педагогічної точки зору (В. Баранова, А. Богуш, А. Маліновська, К. Крутій), натомість, цікавими є дослідження нейролінгвістичного компонента двомовності в царині нейролінгвістики та нейрологопедії (Е. Данілавічюте, Т. Дегтяренко, Н. Лопатинська) [1; 2; 6]. Науковці зазначають, що розуміння механізмів обробки двох мов, спираючись на нейрологопедичний аналіз мовленнєвої діяльності, розширить розуміння впливу двомовності на розвиток мовлення дітей із мовленнєвими дисфункціями.

Для проведення дослідження необхідно було з'ясувати зміст понять «двомовність» та «білінгвізм», ототожнити їх або розмежувати. З теоретичного аналізу виявлено: використання зазначених понять здебільшого як синонімів (П. Ауера, У. Вайнрайх, К. Бейкер, Л. Блумфілд, А. Богуш, Н. Матвеєва). Проте, спостерігається розходження таких думок у галузі логопедії, де зазначають відмінності цих понять (Л. Белякова, М. Коток, А. Харенкова) [4].

Констатовано, що в межах окресленого дослідження ці поняття було розмежовано як: білінгвізм – вільне спілкування двома мовами; двомовність – несвідоме перебування у двомовному середовищі та несвідоме використання двох мов, часто їхнього змішування. Для діагностики особливостей сформованості нейролінгвістичного компонента розглядалося поняття двомовності.

На основі праць О. Боряк, Е. Данілавічюте, Т. Дегтяренко, Л. Кашуби, Н. Лопатинської, М. Шеремет визначено нейролінгвістичний компонент мовленнєвої діяльності як багаторівневу організацію процесу, що утворює шлях до продукування мовленнєвого висловлювання та перебуває в постійному взаємозв'язку з нейробіологічним та нейропсихологічним факторами, на яких закладається формування мовленнєвої діяльності.

Процес формування нейролінгвістичного компонента та його механізмів, у цілому усного мовлення здійснюється у взаємозв'язку мовленнєвослухового та мовленнєворухового аналізаторів, єдності різних рівнів нервової системи, таких як: кора, підкіркові утворення, мозочок, мовленнєві центри, провідні шляхи, ядра черепно-мозкових нервів та наявності мовного середовища [5].

Було широко проаналізовано різні теорії (Л. Виготського, Е. Данілавічюте, М. Жинкіна, І. Зимньої, О. Леонтєва, Н. Лопатинської, О. Лурії, Ч. Осгуда, Є. Соботович) щодо механізмів нейролінгвістичного компонента. У межах окресленого дослідження найбільш актуальними при двомовності визначені такі:

- сприймання та розуміння мовлення, що передбачає сенсорну та фонематичну готовність, виділення інформації із загального фону об'єктів сприймання, її співвіднесення з минулим досвідом, розшифрування та запам'ятовування фонологічної системи мови, оцінку сприйнятої інформації (спираючись на дослідження К. Луцько щодо смислового сприймання мовлення) [7];

- внутрішнє програмування – створення задуму, підбір лексичних та граматичних елементів, формування синтаксичної структури висловлювання;

- зовнішнє продукування, що включає моторну готовність, звукове оформлення, взаємопов'язаний потік висловлювань.

У межах дослідження було застосовано діагностичну методику мовленнєвих здібностей дітей дошкільного віку – Гейдельберзький тест мовленнєвого розвитку, що складається із 13 завдань, запропонований Х. Грімм і Х. Шелер – в Україні адаптований К. Крутій [4]. В межах окресленого дослідження тест було модифіковано лексико-граматичним наповнення відповідно до вимог програми «Дитина» [3], з урахуванням вікового періоду та специфіки досліджуваної категорії дітей.

Метою цього дослідження було вивчення стану сформованості нейролінгвістичного компонента двомовності в дітей середнього дошкільного віку з порушеннями мовлення в умовах використання двох

мов: російської та української. Вибірку становили: двомовні діти середнього дошкільного віку з порушеннями мовлення (10 дітей); двомовні діти з нормотиповим розвитком (10 дітей).

Обрана методика містить 13 завдань, які було об'єднано в блоки відповідно до визначених механізмів, що забезпечують нейролінгвістичний компонент при двомовності: сприймання, розуміння, програмування та продукування мовлення.

У ході дослідження було виявлено такі особливості сформованості нейролінгвістичного компонента, а саме його механізмів: у більшості випадків у двомовних дітей із дисфункціями мовленнєвої діяльності був порушеним механізм розуміння мовлення, що негативно вплинуло на механізми програмування та продукування висловлювань; унаслідок несприймання почутого виникали помилки граматичного оформлення висловлювання, невміння помічати помилки у власному та чужому мовленні, змішування двох мовних систем в одну внаслідок неможливості виділити та співставити слова обох мов із власним досвідом тощо. До того ж варто зазначити, що деякі діти з труднощами розуміли мовлення обома мовами, а в деяких із них, було помітним краще розуміння однієї мови (рідної), аніж іншої. Програмування мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями мовлення та дітей із нормотиповим розвитком відбувалося рідною мовою. Проте у разі відповіді на питання, задане другою мовою, діти з порушеннями мовлення змішували дві мовні системи або спрощували складні для себе слова. Діти з нормотиповим розвитком здебільшого відповідали рідною мовою, хоча відмічається достатній рівень розуміння двох мов. У цієї категорії дітей також спостерігалось використання деяких слів іншою мовою в моменти намагання перекласти висловлювання. У дітей із порушеннями мовлення, що на достатньому рівні розуміли дві мовні системи, проте мали порушення артикулювання спостерігалися спрощення, використання легших слів другої мови, що спричиняло змішування двох мов на рівні програмування та продукування мовленнєвого висловлювання.

Отже, можна констатувати, що у двомовних дітей із порушеннями мовлення порушується система механізмів нейролінгвістичного компонента, основний збій відбувається саме на рівнях сприймання та розуміння мовлення, відсутнє переключення з однієї мови на іншу, що надалі спричиняє помилки в програмуванні і продукуванні мовлення.

Перспективою дослідження буде розроблення методики формування механізмів нейролінгвістичного компонента та методичних рекомендацій до неї для вчителів-логопедів.

Список використаних джерел

- 1. Данілавічюте Е.А.** Нейродинамічна основа моделювання мовлення та дрібної моторики в контексті комплексної технології надання допомоги при ДЦП. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 4. С. 8-16.
- 2. Дегтяренко Т., Павлова Н.** Нейрологопедичний підхід у діагностиці та корекції тяжких порушень мовлення у дітей дошкільного віку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. № 1. С. 38-46.
- 3. Дитина:** Освітня програма для дітей від двох до семи років. наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богінч, Н.І. Богданець-Білоskalенко та ін.; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К. 2016. 304 с.
- 4. Крутій К.Л.** Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя: ЛПС ЛТД, 2006. 186 с.
- 5. Лопатинська Н.А.** Історія становлення та розвитку нейрологопедичних досліджень: клінічний аспект. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 11. С. 186-202.
- 6. Лопатинська Н.А.** Системний підхід до нейрологопедичної діагностики комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку із різними типами мовленнєвого дизонтогенезу. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2020. Вип. 15. С.130-144.
- 7. Луцько К.В.** Закономірності формування механізмів сприймання та розуміння усного мовлення у осіб з вадами слуху. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2010. Вип. 16. С.117-123.
- 8. Elizabeth Kay-Raining Bird, Natacha Trudeau, Ann Sutton** · Pulling it all together: The road to lasting bilingualism for children with developmental disabilities. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27485245/>
- 9. Mirko Uljarević, Napoleon Katsos, Kristelle Hudry, Jenny L Gibson** · Practitioner Review: Multilingualism and neurodevelopmental disorders - an overview of recent research and discussion of clinical implications. *J Child Psychol Psychiatry*. 2017. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27443172/>
- 10. Yael G Dai, Jeffrey D Burke, Letitia Naigles, Inge-Marie Eigsti, Deborah A Fein** · Language Abilities in Monolingual- and Bilingual- Exposed Children with Autism or Other Developmental Disorders. 2018. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30911329/> <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27443172/>

Наукове видання

СПЕЦІАЛЬНА І ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ТЕЗИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ 15 КОНФЕРЕНЦІЇ

17-18 листопада 2022 року

Головний редактор	О. Гаврилов
Науковий редактор	Н. Гаврилова
Відповідальний секретар	О. Константи́нів

Матеріали подані мовою оригіналу
Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів
Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Підписано до друку 12.12.2022 р. Формат 60x84/16
Ум. друк. арк. 16,39. Зам. 080

Видавець Ковальчук О.В.
32315, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,
вул. Васильєва, 13, корп. А, 37.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7057 від 25.05.2020 р.